Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Lapin hyvinvointialueen asiantuntijalausunto

VNS 3/2026 Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2027-2030

Hyvinvointialueiden rahoitus (palveluiden saatavuus, rahoitus ja kustannusvaikuttavuus)

Hyvinvointialueiden valtionrahoituksen vähentäminen tulisi perustua todelliseen vastaavansuuruiseen velvoitteiden vähentämiseen. Tämä ei ainakaan kaikin osin toteudu julkisen talouden suunnitelmaan sisältyvissä valtionrahoitusleikkauksissa. Tämä on omiaan vakavalla tavalla kriisiyttämään useiden hyvinvointialueiden tilanteen ja sen myötä koko palvelujärjestelmän. Huoli hyvinvointialueiden eriytymiskehityksestä on mainittu julkisen talouden suunnitelmassa, mutta konkreettiset toimenpiteet eriytymiskehityksen hillitsemiseksi jäävät vähäisiksi. Hyvinvointialueiden eriytymiskehitys on vakava uhka sosiaali-, terveys- ja pelastuspalvelujen tulevaisuudelle.

Hyvinvointialueiden toimintaan ja rahoitukseen vaikuttavat tehtävämuutokset ovat osin epärealistisia ja jättävät osin avoimeksi sen, mistä tosiasialliset säästöt tulevat. Esimerkiksi kirjaamiseen liittyvillä muutoksilla ei todennäköisesti synny ennustettuja säästöjä ja toiminallisten muutosten toteuttaminen ensi vuoden aikana on haasteellista muutosten edellyttämien organisoitumis- ja taloudenseurantamuutosten johdosta. Toiminnallisten muutosten toteuttaminen 1.7.2027 alkaen, kun laki ei vielä ole voimassa TA2027 asiakirjaa laadittaessa on haastavaa ja voi johtaa henkilöstön irtisanomisiin juurikin niissä perustason palveluissa, joita pidempiaikaisen säästötavoitteen aikaansaamiseksi olisi tärkeää vahvistaa ja mitä esitetty lakimuutoskin tavoittelee. Jotta tavoitellut säästöt toteutuisivat, tulisi muutos toteuttaa pidemmällä aikavälillä, aikaisintaan vuoden 2028 alusta.

Valtiovarainministeriö päätti 17.6.2025 käynnistää hyvinvointialueesta annetun lain 122 §:ssä säädetyn arviointimenettelyn Lapin hyvinvointialueella (aluevaltuusto 18.8.2025 § 45). Valtiovarainministeriön 11.8.2025 asettaman arviointiryhmän toimikausi on 14.8.2025- 12.6.2026.

Lapin hyvinvointialueen taseessa on alijäämää 90,3 M€ vuodelta 2023 ja 87,1 M€ vuodelta 2024 eli yhteensä 177,4 M€. Vuodelta 2025 kertynyt ylijäämä 4,2 M€ alentaa taseessa olevan alijäämän 173,3 M€:oon.

Lapin hyvinvointialueen rahoitus vuosille 2027-2030 on 30.4.2026 julkaistussa painelaskelmassa yhteensä n. 62 M€ alhaisempi kuin edellisessä 10.2.2026 hyvinvointialueiden käyttöön toimitetuissa laskelmassa. Joulukuun 2025 laskelmiin verrattuna rahoitus on lähes 94 M€ pienempi. Valtionrahoituksen ennakoitu väheneminen 94 M€ on 54 % hyvinvointialueen taseessa olevasta 173 M€ alijäämästä. Lapin hyvinvointialueen alijäämien kattamisaikataulu määritellään

arviointimenettelyssä. Rahoituksen tuntuva muutos ei voi olla vaikuttamatta alijäämien kattamisaikatauluun.

Lapin hyvinvointialue pitää välttämättömänä, että rahoitusjärjestelmään sisältyvästä siirtymätasauksesta luovutaan kokonaan. Vuosina 2023-2025 siirtymätasaus on leikannut Lapin hyvinvointialueen rahoituksesta yhteensä 157 M€, joka on 91 % taseessa olevasta alijäämästä (173 M€). Siirtymätasausleikkaus vuosilta 2023-2026 on yhteensä 202,6 M€ eli huomattavasti taseessa olevaa alijäämä suurempi. Siirtymätasauksen laskennassa verrataan hyvinvointialueelle lainsäädännössä olevien määräytymiskriteerien perusteella tulevaa rahoitusta siihen rahamäärään, mitä alueen kunnat ovat sosiaali-, terveys- ja pelastuspalveluihin ennen uudistusta käyttäneet. Mikäli kunnat ovat ilmoittaneet käyttäneensä rahaa enemmän kuin hyvinvointialue saa lakisääteistä rahoitusta, aluetta ikään kuin palkitaan lisärahoituksella. Mikäli kunnat ovat ilmoittaneet käyttäneensä rahaa vähemmän kuin hyvinvointialueelle kuuluisi tulla lakisääteistä rahoitusta, hyvinvointialuetta ikään kuin rangaistaan leikkaamalla rahoitusta. Lapissa kunnat ovat ilmoittaneet käyttäneensä sosiaali-, terveys- ja pelastuspalveluihin vähemmän rahaa kuin hyvinvointialueelle lainsäädännössä olevien määräytymiskriteerien perusteella tuleva rahoitus edellyttäisi. Osa Lapin kunnista on kyennyt hoitamaan sosiaali-, terveys- ja pelastuspalvelunsa kustannustehokkaasti, mutta taustalla on myös huomattavia puutteita lakisääteisten velvoitteiden noudattamisessa.

Asiakasmaksut

Asiakasmaksuihin kohdistuvien muutosten osalta on huomioitava, että yhä useamman asiakkaan asiakasmaksuja tulee alentaa tai asiakas vapauttaa asiakasmaksuista. Asiakasmaksujen alentamisen ja maksuvapautusten määrää lisäävät hintojen korotusten lisäksi myös Kelan etuuskäytäntöjen muutokset ja kohonneet asumis- ja terveydenhuoltomenojen kustannukset, jotka tulee huomioida asiakkaan kokonaistilannetta arvioidessa. Asiakasmaksujen korotukset lisäävät toimeentulotuen tarvetta ja työajan ja lisäresurssien tarvetta maksujen alennus- ja maksuvapautuspäätösten tekemiseen.

Sosiaaliturva ja köyhyys

Sosiaaliturvaan tehdyt leikkaukset, etuusmuutokset js Kelan toimeentulotukikäytäntöjen tiukentuminen ovat alkaneet heijastua asiakkaiden arkeen. Yksittäiset ongelmat ovat lisääntyneet ja kasautuneet erityisesti pienituloisille ja haavoittuville asiakasryhmille.

Asumistuen muutokset, etuuksien heikennykset, ansiotulovähennyksen poisto ja samaan aikaan kohonneet kustannukset vaikeuttavat asiakkaiden arkea. Asiakkailla on yhä enemmän vaikeuksia kattaa asumisen, ravinnon ja lääkkeiden kustannuksia. Kelan hyväksymät asumistuen enimmäismenot, eivät vastaa todellisia kustannuksia, sähkökustannusten kattamiseen joudutaan säännöllisesti myöntämään täydentävää toimeentulotukea ja ruoka-avun tarve täydentävästä toimeentulotuesta, seurakunnilta ja järjestöiltä on kasvanut. Kuntouttavassa työtoiminnassa on ennätysmäärä asiakkaita, luottohäiriömerkinnät ovat kasvussa, mikä lisää asunnottomuutta ja hyvinvointialueen roolia välivuokrausasuntojen järjestäjänä. Lapsiperheköyhyys on kasvussa.

Sosiaaliturvan heikennykset ja Kelan tiukentuneet käytännöt lisäävät asiakkaiden taloudellista epävarmuutta, kuormittavat palvelujärjestelmää ja siirtävät kustannuksia entistä enemmän sosiaalihuollon harkinnanvaraisen tuen ja tukipalveluiden piiriin.

Sosiaalihuollon palvelu-uudistus

JTS:n yleiset tavoitteet ovat oikeansuuntaisia. Esityksessä palautetaan sosiaalityötä- ja ohjausta sosiaalityön ydintehtävän äärelle. Myös uudet palvelukokonaisuudet ovat kannatettavia samoin kuin ajatus ohjauksen ja neuvonnan sekä perustason palveluiden vahvistamisesta raskaampien palveluiden välttämiseksi. Esityksellä halutaan vahvistaa asiakkaan rinnalla kulkemista, varhaista ja matalan kynnyksen tukea, mutta resurssien siirtäminen raskaammista palveluista uudenlaisen toimintatavan rakentamiseksi ei toteudu nykyisten asiakkaiden kohdalla vaan pitää rakentaa asteittain ja uuden rakentaminen edellyttää resurssia. Säästöjen saaminen toiminnan muutosvaiheessa ja etenkin kesken talousarviovuoden on ristiriidassa esityksen ydin ajatuksen kanssa.

Vammaispalveluiden saatavuus

Lapin hyvinvointialueella palvelut pystytään pääsääntöisesti järjestämään kohtuullisessa ajassa ja palveluihin ei ole tarpeettomia jonoja. Päätökset on tehty ja pantu täytäntöön pääsääntöisesti 3 kk:n kuluessa. Palvelut on järjestetty kiireellisessä tilanteessa asiakkaan palvelutarpeen edellyttämällä tavalla. Käsiteltävien hakemusten määrä on kasvanut uuden vammaispalvelulain myötä ja hakemuksissa korostuu ikääntyneiden osuus. Asiakasmäärässä ei ole todettu suurta muutosta. Toiminnan tuottavuutta on nostettu monin keinoin ja palveluprosesseja on kehitetty ja yhdenmukaistettu. Palvelurakenteen muutos etenee suunnitelmallisesti, talouden tasapainottamisohjelman linjausten mukaisesti, elämänmittaisten palveluiden erityiskysymykset huomioiden. Erityisesti kehitetään perustason palveluiden kykyä vastata ensisijaisesti asiakkaiden palvelutarpeisiin ennen erityispalveluita. Vammaispalveluissa on käynnistymässä laajat hankinnat hyvinvointialueella ja tällä hetkellä erityisenä kehittämiskohteena on lasten ja erittäin haastavien asiakkaiden asumisen järjestäminen. Ko. palvelut on kuitenkin pystytty eri järjestelyillä toteuttamaan ja tulevat investoinnit tulevat parantamaan tilannetta huomattavasti.

STEA-avustukset

Järjestöjen toteuttama paikallinen toiminta – vertaistuki, kohtaamispaikat, ryhmä- ja harrastustoiminta, kriisityö ja arjen tukipalvelut – on olennainen osa hyvinvointialueiden toimivaa palvelukokonaisuutta. Juuri nämä toiminnot ehkäisevät raskaampien ja kalliimpien palvelujen tarvetta. Avustusten leikkaukset iskevät erityisen rajusti ennaltaehkäisevien toimintojen supistumiseen ja vapaaehtoistoiminnan vähenemiseen. Pitkät etäisyydet, kasvava kuormitus ja ammatillisen tuen vähentyminen ovat johtaneet siihen, että vapaaehtoisten määrä laskee ja osa toiminnoista on vaarassa lakata kokonaan

Hyvinvointialueilla on paras tieto alueellisista tarpeista, toimivista palveluketjuista ja siitä, missä vaikutukset ovat kaikkein kriittisimpiä. Siksi Lapin hyvinvointialue pitää välttämättömänä, että hyvinvointialueet otetaan mukaan avustusten valmisteluun ja kokonaisvaikutusten arviointiin.

Lapissa järjestöt ovat usein ainoa lähellä oleva tuki. Leikkausten vaikutukset ovat voimakkaampia, koska vaihtoehtoisia palveluja ei ole. Lapissa toimivat järjestöt ovat myös pienempiä ja siksi haavoittuvampia.

65 v. valinnanvapauskokeilu

Lapin hyvinvointialueen näkemyksen mukaan valinnanvapauskokeiluun suunnatut varat tulisi ohjata hyvinvointialueiden palveluihin hoidonjatkuvuuden mahdollistamiseksi ja kansalaisten yhdenvertaisen kohtelun turvaamiseksi. Ostolääkäripalvelu ei tue hoidonjatkuvuutta usein vaihtuvine palveluntuottajineen ja kokeilu eriarvoistaa kansalaisia, kun palvelua ei ole kaikkialla saatavilla.

Lausunnon valmisteluun ovat osallistuneet hyvinvointialuejohtaja Jari Jokela, vastuualuejohtaja Antti Alaräisänen ja vastuualuejohtaja Johanna Korteniemi sekä vastuuyksikköjohtajat Mirja Kangas ja Merja Onkamo

Sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain 9 § mukaan vireillepanossa ja asian muussa käsittelyssä vaatimuksen kirjallisesta muodosta täyttää myös viranomaiselle toimitettu sähköinen asiakirja. Viranomaiselle saapunutta sähköistä asiakirjaa ei tarvitse täydentää allekirjoituksella, jos asiakirjassa on tiedot lähettäjästä eikä asiakirjan alkuperäisyyttä tai eheyttä ole syytä epäillä.